

Om förslaget till lag rörande förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare.

Efter ett i Svenska Psykiatriska föreningen den 27 september 1924 hållet föredrag

av Professor ALFRED PETRÉN, Stockholm.

Som bekant höra de farligaste och de mest oförbätterliga förbrytarna icke sällan till de psykiskt abnormas kategori. En lagstiftning, vilken såsom 5 kap. 6 § strafflagen får till följd, att dylika samhällsfarliga individer slippa undan med kortare straff för ett visst brott, är ju från kriminalpolitisk synpunkt ett oting. Alltifrån Schultheis, som upptog frågan i sitt år 1898 utgivna arbete om »Sinnessjuka fångar«, hava också alla rättspsykiatriska författare i vårt land, såsom Gadelius, Thure Petré, Kinberg, m. fl., uttalat sig emot, att s. k. förminskad tillräknelighet får utgöra rättsgrund för nedsättning av straffet.

Den agitation för en sådan uppfattning, som den nuvarande äldre generationen av vårt lands psykiatrici utfört i tal och skrift, tilldrog sig också snart nog de på straffrättens område ledande juristernas uppmärksamhet. Redan i sitt år 1910 utgivna arbete om Principerna för en strafflagsreform uttalar sig Thyré sålunda emot, att vad han kallar halvabnormitet skall få betinga nedsatt straff i andra fall än där fråga varit om akut, alltså övergående halvabnormitet. Vad åter beträffar permanent halvabnormitet föreslår Thyré i sina Principer för en

strafflagsreform olika straffrättslig behandling alltefter graden av samhällsvådlig het. Där denna är ringa, bör sålunda straff ådömas, men kan det i dylikt fall, enligt Thyréns mening, omöjligen ur preventiv synpunkt finnas någon anledning att minska straffet under det normala. Är den permanenta halvabnormiteten förenad med kronisk samhällsvådlig het, bör internering på obestämd tid kunna ske, fast under annan form än vanligt straff. I detta sammanhang fäster Thyrén emellertid uppmärksamheten därpå, att det med skäl kan sättas i fråga, huruvida icke en kronisk samhällsvådlig het hos en halvabnorm kan berättiga till samhällsreaktion, även om den icke framträtt i form av kronisk brottslig het. Härom yttrar Thyrén följande (sid. 161—163):

»Här må först påpekas det fullkomligt ohållbara i den stundom framträdande åsikt, att »internering« (på obestämd tid) alltid skulle kunna företagas med den halvabnorme, så snart han begått brott (utan avseende på deras beskaffenhet) men aldrig eljest. Med andra ord en imbecill eller epileptiker, som gjort sig skyldig till olovligt brukande, till en ringa ärekränkning o. s. v., ja, till ett vårdslöshetsbrott, skulle kunna, såsom halvabnorm, hållas inspärrad i det obegränsade; medan samme person, om han överraskats, då han, med uppsåt att döda, legat i försåt med skjutvapen, alldeles icke skulle kunna omhändertagas. Tydligt är, att om grunden skall ligga i brottslig heten, så kan den icke ligga i brottets blotta faktum, utan i dess närmare beskaffenhet. Men det riktiga är att icke låta brottslig heten (i ordets tekniska mening) utgöra grunden utan söka denna i abnormitetens förening och orsakssammanhang med en viss högre grad av samhällsfarlig het, densamma som nyss uttryckts såsom samhällsvådlig het. Ovannämnde epileptiker, som överraskats under förberedelse till mord, bör omhändertagas, utan avseende på att han icke är i den meningen sinnessjuk, att han, även om han icke varit samhällsvådlig, kunnat mot sin vilja interneras. Vad som framför allt gör, att av de två möjliga lösningarna — samhällsvådlig het ådagalagd genom brott eller samhällsvådlig het överhuvud — den sista bör föredragas, är det icke sällan förekommande fall, att abnormiteten uppstår eller åtminstone upptäckes först under straffverkställigheten och därvid med all tydlighet visar sig innebära samhällsvådlig het. Skall nu samhällsvådlig hetens framträ-

dande i form av brottslighet vara den oundgängliga förutsättningen för internering, så är i detta fall intet annat att göra än släppa brottslingen ut i laga tid och avvakta de nya brott, som han med all sannolikhet kommer att begå; för att därefter internera honom. Men då här både abnormiteten och samhällsvådligheten äro konstaterade, vilket till evidens bör kunna ske under en långvarig straffbehandling, så kan det svårligen möta betänkligheter (på grund av satsen: nulla poena sine lege poenali) att gå händelserna i förväg och internera honom, innan han hunnit begå nya brott. Visserligen följa av nyssnämnda sats de krav, att dels abnormiteten och samhällsvådligheten var för sig noggrannt utrönas (därvid må anmärkas, att samhällsvådligheten naturligen ingalunda är given blott med »dåligt uppförande« i straffanstalten), dels interneringen ådömes av domstol. Ådömandet och därmed överflyttandet till interneringsanstalt synes böra vidtagas utan dröjsmål, så snart samhällsvådligheten jämte abnormiteten är konstaterad. Utsikten för internaten att underkastas ett längre frihetsberövande än en vanlig brottsling kan i någon mån uppvägas därav, att han snarast möjligt får en behandling, som mera än det vanliga straffet närmar sig sjukvård.»

Jämför man nu de av Thyrén år 1910 sålunda uttalade principerna för s. k. halvabnormas straffrättsliga behandling med det av särskilt tillkallade sakkunniga med Thyrén som ordförande utarbetade, i maj 1923 avgivna »Förslaget till lag om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare«¹⁾, så finner man, att detta lagförslag erhållit en betydligt snävare avfattning än vad det skulle fått, om Thyrens principer blivit fullt ut tillämpade. Sålunda har lagförslaget endast avseende å sådana, som begått brott, icke å psykiskt abnorma, som äro uppenbart samhällsvådliga, fast samhällsvådligheten ännu ej tagit sig uttryck uti en handling, för vilken straff kan ådömas. Vidare skulle enligt förslaget en för begånget brott dömd, vilkens psykiska abnormitet blir

¹⁾ Då uti den skrivelse, med vilken betänkandet i fråga ingavs till chefen för justitiedepartementet, är omnämnt, att jag under år 1923 vid olika tillfällen deltagit i de sakkunnigas sammanträden, må nämnas, att mitt tillkallande skedde först sedan lagförslaget var utarbetat och närmast för hörande av min mening om de föreslagna förvaringsanstalternas organisation, o. d.

uppenbar först under straffets avtjänande, icke kunna direkt överflyttas från fängelset till förvaringsanstalten, samhällsvådligheten må vara aldrig så stor. Detta är givetvis två stora brister i lagförslaget, brister, som emellertid torde sammanhånga därmed, att det erhållna uppdraget icke gällde de psykiskt abnorma förbrytarnas behandling utan de s. k. förminskat tillräkneligas behandling, vilket tolkats så, att man endast hade med dem att göra, som, efter att hava blivit åtalade för brott, förklarats vid dettas begående hava varit »i saknad av förståndets fulla bruk» och för den skull blivit dömda jämlikt 5 kap. 6 § strafflagen. Dock vill jag icke underlåta att nämna, att det i förslagets motivering i själva verket göres uttalanden, som stå i direkt strid med de tidigare av Thyrén uttalade, här ovan refererade synpunkterna. Sålunda yttras å sid. 75—76 i »Belänkandet med förslag rörande förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare» följande:

»Teoretiskt kunde starkare skäl synas tala för att medgiva förvaring av den halvabnorme, som visserligen icke begått brott men genom annan gärning — t. ex. straffri förberedelse till svårt brott — givit ett otvetydigt bevis om svår samhällsfarlighet. Likväl innehåller ett dylikt förfarande — att döma en person till långvarig frihetsförlust på hans blotta samhällsvådlighet, utan att straffbar gärning föreligger och under omständigheter, då en fullt tillräknelig person icke skulle kunna drabbas av någon som helst reaktion — en så stark avvikelse från det hävdvunna betraktelsesättet, att man ej kan våga ett sådant steg, då det ej föreligger ett starkare praktiskt behov än som i verkligheten är förhållandet. I ett särskilt fall har visserligen detta behov framträtt med ganska stor styrka, nämligen i fråga om straffånge, som under straffverkställigheten i förbindelse med halvabnormitet visar en sådan sinnesbeskaffenhet, att han måste anses synnerligen samhällsvådlig och att det med ganska stor sannolikhet kan förutses, att han snart efter frigivningen kommer att begå svåra brott. Här vore önskvärt att man kunde undgå frigivningen genom att avbryta straffet och i stället övergå till förvaring. Försiktigheten torde dock bjuda att uppskjuta införandet av en så påfallande nyhet i rättsordningen, till dess man först hunnit se, huru institutet i dess nu föreslagna begränsning verkar och huru det mottages av folkopinionen.»

Enligt lagförslaget 2 § skulle för att beslut må fattas att första gången intaga någon i förvaringsanstalt erfordras: 1) att han är av sinnesbeskaffenhet, varom i 5 kap. 6 § strafflagen förmäles och på grund därav måste anses vara endast i ringa mån mottaglig för den med straffet avsedda verkan; 2) att det genom gärningen i förening med hans sinnesbeskaffenhet och föregående vandel ådagalägges, att han är vådlig för annans säkerhet till person eller egendom; samt 3) antingen att han förskyllt frihetsstraff, som i och för sig eller sammanräknat med honom förut ådömt, icke avtjänat eller förfallet frihetsstraff uppgår till straffarbete i minst två år, eller att han, ändå att detta fall ej föreligger, förut dömts till straffarbete och nu för därefter begånget brott prövas ånyo hava omedelbart förskyllt sådant straff.

Som redan ovan framhållits, avser lagförslaget sålunda endast den, som blivit för begånget brott förklarad s. k. förminskat tillräknelig, och bygger vidare först och främst på den principen, att av sådana personer endast den, som på grund av sin abnormitet måste anses vara allenast i ringa mån mottaglig för den med straffet avsedda verkan, skall kunna intagas å förvaringsanstalt i stället för att avtjäna det ådömda straffet. Det vill med andra ord säga: Är det antagligt, att straffet kan få till följd att avhålla den abnorme från vidare brott, bör denne undergå straff, må vara att detta för närvarande icke — såsom det även enligt Thyrén borde — får den vanliga längden, utan jämlikt meromnämnda 6 § blir till tiden nedsatt¹⁾. Internering å förvaringsanstalt av den förminskat tillräknelige bör sålunda enligt lagförslaget icke äga rum, därest straffemottaglighet kan anses föreligga. Denna princip måste ju anses fullt riktig. Härvid är dock att märka, att det kan finnas psykiskt abnorma, som ingalunda kunna anses straff-

¹⁾ Här må nämnas, att det i betänkandet (sid. 93) är särskilt anmärkt, att de sakkunniga på grund av särskild föreskrift icke kunnat ingå på någon omarbetning av 5 kap. 6 § strafflagen.

oemottagliga och å vilka straff därför bör försökas, men vilkas psyke icke tål vistelsen i fängcell, utan för vilka en annan regim vid straffverkställigheten än den vanliga kan vara av behovet påkallad. Detta förhållande, om vilket även erinrats i betänkandet, torde också ha beaktats av fängvårdsmyndigheterna. Sålunda har jag vid besök å jordbruksfängelset i Mariestad påträffat enligt 6 § dömda psykiskt abnorma tillfällighetsförbrytare, vilka dit överflyttats från annat fängelse, när de där visat sig straffintoleranta.

Som av den ovan citerade paragrafen framgår, är det emellertid icke nog med att den förminskat tillräknelige med all sannolikhet skall vara straffoemottaglig för att kunna intagas å förvaringsanstalt, utan erfordras därtill även att det skall vara ådagalagt, att han är »vådlig för annans personliga säkerhet till person eller egendom«. Redan detta krav synes mig vara en olämplig begränsning i befogenheten att sända en psykiskt abnorm lagöverträdare till förvaringsanstalt. Med nämnda formulering av den grundläggande paragrafen skulle lagen sålunda icke vara tillämplig å en exhibitionist eller å en imbecill, som begått tidelag, fastän det i fråga om dylika psykiskt abnorma är i hög grad av behovet påkallat, att de kunna bli mera permanent omhändertagna å lämplig anstalt, då all sannolikhet finnes för att de skola återfalla i brott.

Vidare är erinran att göra mot de yttre kriterier å samhällsvådlighet, som äro angivna i paragrafens sista stycke, nämligen att den förminskat tillräknelige för det begångna brottet skall ha blivit dömd till minst två års straffarbete eller att han förut dömts till straffarbete och för nytt brott prövas ånyo hava förskyllt sådant straff. I betraktande därav, att den, som dömes enligt 6 § i 5 kap., får ett väsentligt nedsatt straff, torde det med de sålunda föreslagna restriktionerna endast mera undantagsvis kunna komma i fråga, att en s. k. förminskat tillräknelig efter första brottet blir intagen i förvaringsanstalt. När fråga är om ett brott, som i sig självt ofta verkar demoraliserande

och som har stark recidivtendens, såsom sedlighetsbrott — ett vid psykisk abnormitet vanligt brott — ligger det emellertid i allra högsta grad i samhällets intresse, att den psykiskt abnorme definitivt omhändertages, innan han blivit i tillfälle att begå ännu ett brott. Den ifrågasatta inskränkningen i möjligheten att utan föregående straff med därefter förövat nytt brott kunna få en psykiskt abnorm lagöverträdare intagen i förvaringsanstalt torde ytterst vara förorsakad av den hos den teoretiske juristen så vanliga föreställningen, att man kan bedöma samhällsvådligheten efter straffets storlek. I motiveringen till lagförslaget anföres sålunda — sedan det framhållits, att det för den halvabnormes intagande i förvaringsanstalt måste fordras, att viljans samhällsfarlighet besitter en viss intensitet — följande (sid 74):

»Ett ringa brott, även om det får antagas bero på psykisk mindervärdighet, kan icke besvaras med inspärning, låt vara i vårdanstalt, på obestämd tid. Men *hinner samhällsfarlighetens intensitet en viss höjd eller med andra ord går straffet över en viss gräns*¹⁾, så bör förvaring kunna inträda, utan hinder därav, att den halvabnorme aldrig förut straffats.«

Som synes sättes här helt enkelt likhetstecken mellan straffets storlek och samhällsfarlighetens intensitet. Om nu också ett svårt brott, som betingar ett strängt straff, i allmänhet vittnar om samhällsvådlighet, så är sådan dock icke utesluten, därför att det begångna brottet är av sådan art, att för detsamma endast ringare straff kan ådömas. Tvärtom kan även det i ett konkret fall föreliggande brottet, fast straffet (i all synnerhet för en förminskat tillräknelig) stannar väsentligt under 2 år, tyda på stor samhällsvådlighet. Antag t. ex. att en imbecill med notoriskt stark sexualdrift gör förberedelse till våldtäkt, som emellertid förekommes genom omständigheter, som äro oberoende av gärningsmannen, torde straffet bli ganska ringa, men likväl är det »genom gärningen i förening med hans sinnes-

¹⁾ Kursiveret af mig.

beskaffenhet och föregående vandel» ådagalagt, att det föreligger stor samhällsvådlig het, som väl indicerar ett omedelbart intagande å förvaringsanstalt. Eller antag, att en psykiskt abnorm, sådan som den nyssnämnde, träffar en minderårig flicka, med vilken han förövar otukt utan att behöva begå våldtäkt. Det förhållandet, huruvida flickan fyllt 12 år eller icke, har ju ingen som helst betydelse för bedömandet av graden av brottslingens samhällsfarlighet, men enligt lagförslaget skulle, därest han icke varit dömd för tidigare brott, intagning å förvaringsanstalt endast i sistnämnda fall kunna äga rum, då för det fall den minderåriga flickan, med vilken otukt bedrivits, varit över 12 år, straffmaximum för den fullt tillräknelige är 2 år och straffet för den förminskat tillräknelige sålunda måste stanna långt under denna gräns.

En fullt rationell behandling av psykiskt abnorma förbrytare förutsätter givetvis, att det för intagning i förvaringsanstalt icke finnes några formella hinder av sådan art, som de i det här avhandlade förslaget till speciallagstiftning intagna. Här må också erinras därom, att motsvarande restriktioner icke återfinnas i det förslag till strafflagens almäanna del, som av den stora strafflagskommissionen avgavs i februari 1923. Enligt 2 § i 8 kap. av detta lagförslag, vilket kapitel handlar Om skyddsåtgärder, skulle nämligen domstolen kunna förordna, att den förminskat tillräknelige brottslingen — fullkomligt oberoende av, om han förut varit dömd till straff eller icke — i stället för att straffas insättes i förvaringsanstalt, därest han antingen begått gärning, som i lag är belagd med straffarbete, eller ock begått gärning, som i lag är belagd med fängelse men icke med straffarbete, samt det genom gärningen i förening med hans sinnesbeskaffenhet och föregående vandel ådagalägges, att han är farlig för allmän säkerhet. Detta lagförslag motiveras på följande sätt (sid. 317—319):

»Vad härefter angår de materiella förutsättningarna för att förvaring bör ådömas, erinras därom, att dylik åtgärd icke bör ifrågakomma emot alla permanent halvabnorma förbrytare utan åtskillnad. Ty därest en sådan persons sinnesbeskaffenhet giver anledning att antaga, att vidare samhällsfara från hans sida skall kunna förebyggas med ungefär samma medel, som användas mot en normal förbrytare, finnes ingen anledning att ej låta även den halvabnorme undergå straff av vanlig beskaffenhet. Det är endast i de övriga fallen av halvabnormitet, som straff bör undvikas, nämligen då den från en halvabnorm förbrytare hotande samhällsfaran säkrast kan förebyggas genom behandling av sjukvårds beskaffenhet eller genom frihetsberövande utan på förhand bestämt tidsmaximum. Detta uttryckes i lagrummet på det sätt, att den tilltalade måste anses vara endast i ringa mån mottaglig för den med straffet avsedda verkan.

Förvaringen får emellertid icke ådömas i alla de fall, i vilka denna förutsättning är uppfylld. På samma sätt som beträffande helt otillräkneliga personer, bör jämväl i fråga om de halvabnorma tagas hänsyn till den begångna gärningens lindriga beskaffenhet. Då åtgärden, för att det därmed åsyftade ändamålet skall kunna uppnås, städse måste erhålla en ganska avsevärd varaktighet, får densamma icke tillgripas, om icke den samhällsfara, som man därmed vill bekämpa, är mera betydande. Förslaget uppdelar därför jämväl de permanent halvabnorma förbrytarna i tre grupper. De, som begått ett brott, vilket icke enligt lag kan medföra urbota straff utan endast böter, skola aldrig dömas till förvaring; de skola alltid dömas till straff, även om de måste anses vara endast i ringa mån mottagliga för den därmed avsedda verkan. De, som begått gärning, för vilken fängelsestraff är det högsta i lag utsatta straffet, skola dömas till förvaring, endast om de måste anses vara farliga för allmän säkerhet; om innebörden härav hänvisas till vad som anförts vid 1 § 2 st.¹⁾. Vid prövningen skall tagas hänsyn till gärningen i förening med

¹⁾ Där yttras följande (sid 312):

»Vid domstolens prövning härav måste tydligtvis fästas synnerligt avseende vid den mening, som uttalats av under rättegången anlitad psykiatrisk sakkunnig. Dock kommer det icke an på den sjukas psykiska beskaffenhet ensam för sig. Hänsyn måste jämväl tagas till det särskilda sätt, varpå hans sinnesbeskaffenhet yttrat sig genom den gärning, som föranlett, att han blivit ställd inför rätta. Giver denna icke uttryck för någon farlighet för allmän säkerhet, får anstaltsvård icke av domstolen ådömas.«

hans sinnesbeskaffenhet och föregående vandel. Sistnämnda moment erhåller för dessa förbrytare en självständig betydelse vid sidan av den psykiska rubbningens särskilda beskaffenhet. Särskilt är kännedom om hans föregående vandel av vikt för att avgöra, om den genom gärningen framträdde samhällsfarligheten bör uppfattas såsom mer eller mindre utpräglat kronisk. Även beträffande brottslingar av nu ifrågavarande grupp, som behandlas i paragrafens andra stycke, är det för deras intagning å förvaringsansanstalt en förutsättning, att de äro att anse såsom endast i ringa mån straffemottagliga. Är den begångna gärningen enligt lag belagd med straffarbete, behöver endast sistberörda betingelse vara uppfylld för att förvaring skall kunna ådömas. Emellertid äger även i dessa fall domstolen att efter prövning av samtliga föreliggande omständigheter avgöra, om brottet skall föranleda straff eller förvaring. Behandling av det senare slaget är alltså icke i något fall obligatorisk.»

Som synes är enligt detta lagförslag den enda förutsättningen för att den s. k. förminskat tillräknelige lagöverträdaren, som begått brott, varå straffarbete kan följa, skulle kunna insättas i förvaringsanstalt den, att han måste anses i endast ringa mån mottaglig för den med straffet avsedda verkan. Därvid är emellertid att märka, att enligt strafflagskommissionens förslag straffarbete skulle komma till användning endast vid mycket grova brott. Enligt 2 § i 7 kap. av förslaget till strafflagens allmänna del skulle nämligen minimum för straffarbete bli fyra år, under det att fängelse enligt 3 § i samma kapitel skulle kunna ådömas i högst tre år och minst tre månader.

Det uti förslaget rörande förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare upptagna kravet, att frihetsstraff av minst två år måste hava förskyllts för att en första-gångs förbrytare skall kunna intagas i förvaringsanstalt, återfinnes — som av det ovan anförda framgår — icke uti strafflagskommissionens förslag, utan fordras enligt detta, för att nämnda skyddsåtgärd jämväl i dylikt fall skall kunna vidtagas, förutom oemottaglighet för straff, allenast att det genom gärningen i förening med hans sinnesbeskaffenhet och föregående vandel är ådagalagt, att han

är farlig för allmän säkerhet. Det skulle sålunda, enligt detta förslag, icke vara något hinder att en förut icke straffad imbecill, som gjort förberedande försök till våldtäkt, för vilket endast kunnat dömas till kortvarigare fängelsestraff, eller som förövat sedlighetssårande handling av sådan art, att den innebär fara för annan person, blir oskadliggjord genom inlagning å förvaringsanstalt.

Här anförda exempel må vara tillräckliga för att belysa, huru mycket bättre samhällsskyddet blir tillgodosett med strafflagskommissionens förslag till skyddsåtgärder än med det av särskilda sakkunniga uppgjorda förslaget rörande förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare. Då ju sistnämnda lagförslag tillkommit i samhällsskyddets intresse, synes det emellertid icke vara någon anledning, att denna övergångslagstiftning, som ju är avsedd för den tid det ännu kan dröja, innan den nya strafflagen blir verklighet, får snävare bestämmelser om skydd mot förminskat tillräkneliga förbrytare än dem, som äro upptagna i förslaget till ny strafflag. I detta sammanhang må också erinras om riksdagens år 1922 beslutade skrivelse till Kungl. Maj:t med begären om utredning angående bättre skydd mot sedlighetsförbrytare, utan avbidan å en förestående allmän strafflagsreform.

*

*

*

Enligt här avhandlade lagförslag måste alltid straff först utsättas i det konkreta fallet, innan fråga blir om intagande i förvaringsanstalt, då häri ansetts ligga en garanti för, att den obestämda förvaringen icke skall användas på för svaga grunder. Blir sådan beslutad, skall densamma emellertid träda i stället för straff¹⁾. Straff

¹⁾ Enligt strafflagskommissionens förslag skulle för övrigt straffet icke ens utmätas, utan skulle det vid prövning av brottets svårhet endast vara fråga om maximum av den straffskala, som enligt lag gäller för brott av visst slag (sid. 323).

och skyddsåtgärd få sålunda icke kumuleras, såsom skett i vissa utländska lagförslag. Som skäl för denna ståndpunkt anföres i betänkandet, dels att tvångsförvaringen (likaväl som straffet) kommer att uppfattas som ett lidande, dels att straff, verkställt på samma sätt som å fullt tillräkneliga förbrytare, skulle kunna verka skadligt på den psykiskt abnorme (jämför ovan), dels slutligen att denne skulle finna det orättvist att hållas inspärrad längre än andra, som begått samma gärning, vilket ju städse bleve följden, därest han först skulle avtjäna straff (må vara kortare än det för gärningen vanliga) och sedan sändas till förvaringsanstalt. För psykiatern torde det vara ganska självklart att, där en skyddsåtgärd sådan som förvaring skall vidtagas, den genast bör komma till användning, ty eljest skulle dessa förvaringsanstalter bli ännu mera svårskötta, enär det givetvis måste skapa missnöje och förbittring hos de å förvaringsanstalt intagna, om de först efter straffets avtjänande, då de helt naturligen anse sig böra frigivas, bleve dit översända.

Frågan om vilken myndighet, som bör bestämma om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare, har helt naturligt varit föremål för noggrannt övervägande. Innan jag redogör för vad härutinnan föreslagits, får jag emellertid nämna, att de ifrågavarande sakkunniga, innan de togo itu med uppgiften rörande de förminskat tillräkneligas förvaring, uppgjort »Förslag till lag om internering av farliga återfallsförbrytare«, d. v. s. sådana, som varken kunna anses för vare sig hel- eller halvabnorma enligt Thyréns nomenklatur utan som måste betraktas vara i lagens mening fullt tillräkneliga. Enligt detta lagförslag, som avgavs i mars 1922, skulle beslut om en dylik förbrytares internering fattas av en särskild nämnd, bestående av fem ledamöter, därav chefen för fångvårdsstyrelsen (vilken skulle vara ordförande) samt minst en domare och minst en läkare. Då det emellertid vid frågans avhandlande i den svenska kriminalistföreningen riktades en skarp kritik mot

detta förslag, enligt vilket domstol icke skulle få bestämma om internering av farliga återfallsförbrytare, vidtogs i lagförslaget rörande förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare den modifikation, att det visserligen tillkomme domstolen att besluta om förvaringen, men att denna dessförinnan vore skyldig att infordra yttrande i ärendet av nämnden¹⁾, vilken för dylikt ärendes behandling skall förstärkas med ytterligare två läkare. Utan att domstolen och den ifrågavarande särskilda nämnden vore eniga skulle intagande i förvaringsanstalt sålunda icke kunna ske. Detta förslag har motiverats på följande sätt (sid. 79—81 i betänkandet):

»Beträffande de utvägar, som kunde erbjuda sig för frågans lösning, framställa sig närmast tvänne alternativ, nämligen antingen att låta domstolen, som ådömer straffet, jämväl hava makt att besluta straffverkställighetens ersättande med förvaring, eller, såsom av sakkunnige föreslagits i fråga om de fullt tillräkneliga kroniska förbrytarne, lägga denna makt i händerna på den i sistberörda betänkande föreslagna nämnd. Det förra alternativet synes här möta liknande betänkligheter som i fråga om de fullt tillräkneliga kroniska förbrytarne. Under nuvarande förhållanden bleve risken icke alldeles ringa, att de många olika domstolarne härvid följde olika principer och en verklig eller skenbar stränghet i lagens tillämpning från en eller annan domstols sida skulle — helst i fall, där domstolen icke innehölle nämnd — kunna skada institutet i folkmeningen och göra det mindre användbart. Härutinnan skulle väl genom obligatorisk underställning under högre instans kunna vinnas någon korrektion men kanske icke en fullt tillräcklig.

Å andra sidan resa sig betänkligheter även mot ett överlämnande i den nyss omtalade nämndens hand av makten att besluta förvaring. Dessa betänkligheter hava visserligen icke synt sakkunnige avgörande, då det gällde de fullt tillräkneliga kroniska

¹⁾ Här må nämnas, att strafflagskommissionen i sitt förslag till skyddsåtgärder föreslagit, att domstol skulle besluta om såväl internering av farlig återfallsförbrytare, som vore fullt tillräknelig, som förvaring av förminskat tillräknelig förbrytare, efter hörande i förstnämnda fall av den för hela riket gemensamma nämnden, medan detta här icke föreskrivits i sistnämnda fall.

brottslingarne; beträffande dessa uppställes ju i sakkunniges förslag den förutsättning för internering, att de skola ha begått en hel serie brott och utstått många års straffarbete. Inom denna trånga krets skulle endast alldeles särskilda förhållanden kunna föranleda, att internering vore mindre lämplig än straffverkställighet, och en kontradiktorisk förhandling inför domstol, varigenom en sådan tilltalad skulle söka visa obehövligheten eller olämpligheten av internering för hans vidkommande, skulle sällan eller aldrig få någon praktisk betydelse. Men här, där inga sådana bestämda objektiva förutsättningar finnas, ligger frågan väsentligen annorlunda. Om en förstagångsförbrytare, i stället för att straffas på bestämd kortare tid, insättes på förvaring på obestämd tid, eventuellt för alltid, utan att hava fått tillfälle att i detta avseende utföra sin talan, så är det mycket möjligt, att ett eller annat sådant fall skulle fattas såsom utslag av byråkratiskt godtycke. Icke heller har man här det särskilda skäl, som gör sig starkt gällande i fråga om de fullt tillräkneliga kroniska förbrytarne med deras långa förbestraffning, nämligen att de av nämnden eller åtminstone vissa dess ledamöter äro väl kända eller att i varje fall noggranna upplysningar om deras antecedentier, särskilt från deras långa strafft看, lätt kunna förskaffas och vara synnerligen vägledande både för nämndens och eventuellt även för allmänhetens omdöme.

I denna situation har det synts sakkunnige vara åtminstone tillsvdare den bästa lösningen, att ett för individen så genomgripande beslut som det om förvaring på obestämd tid måste stödja sig på både domstol och nämnd. Domstolens beslut om förvaring fordras, men domstolen får icke fatta detta beslut, där ej nämnden tillstyrkt förvaring. Hava domstolen — eventuellt högsta domstolen — och nämnden varit eniga i sin uppfattning, att straff bör bortfalla och förvaring inträda, så synas alla rimliga krav på försiktighet vara tillgodosedda och ingen beskyllning för godtycklig rättsskipning vara att befara.

Vad förvaringens längd beträffar, upptager förslaget i fråga om den, som jämlikt 2 § blivit intagen i förvaringsanstalt, en minimitid av tre år och beträffande den, som efter intagningen i vårdanstalt begått brott, för vilket, innan han frigivits eller på prov utskrivits, dömts till straffarbete (8 §), en minimitid av fyra år. Fastställandet av så pass långa minimitider har av allmänpreventiva hänsyn ansetts nödvändigt, då förvaringen — vilken,

enligt vad i betänkandet framhålles, bör verkställas på sådant sätt, att tillräcklig effektivitet vinnes samtidigt med att onödig hårdhet undviks — är en mildare åtgärd än straff. Såsom motivering till dessa minimitider är vidare anført följande (sid. 96):

»Om förvaringsbeslutet ej stödes på iteration och sålunda det straff, i vars ställe förvaringen trätt, utgör minst två års straffarbete, betyder det här stadgade minimum endast en höjning med ett års frihetsförlust över det minsta tänkbara straffet. Vid iteration, där förvaring kan träda i stället redan för två månaders straffarbete, kan höjningen vara vida starkare; men i dylikt fall finnes större säkerhet för en varaktig brottslig böjelse.«

Här må nämnas, att enligt strafflagskommissionens förslag skulle minimitiden för förvaring jämväl vara tre år, därest den å förvaringsanstalt intagne begått gärning, som i lag är belagd med straffarbete (varemot ingen minimitid upptagits för det fall, att den begångna gärningen i lag är belagd med fängelse, men icke med straffarbete).

Gentemot vad som sålunda föreslagits synes mig dock kunna invändas, att det från allmän preventiv synpunkt väl borde vara tillräckligt, om minimitiden för förvaring sattes lika med strafftiden. Med en sådan ändring i förslaget borde väl ej några betänkligheter behöva finnas mot att medgiva, att förvaring ersatte vida mindre strängt straff, än vad som av de ifrågavarande sakkunniga ifrågasatts.

Efter minimitidens förlopp skulle tiden för vistelsen i förvaringsanstalt vara obestämd, i det enligt förslaget den därstädes intagne icke finge frigivas, så länge han på grund av sin sinnesbeskaffenhet vore att anse »såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom«. Det skulle tillkomma nämnden att fatta beslut om frigivning. Som skäl härtill anföres i betänkandet följande (sid. 81—82):

»Att överlämna denna befogenhet åt domstol eller att dela den mellan domstol och nämnd har syntts sakkunnige mindre lämpligt. Nämnden har under förvaringstiden haft tillfälle att grundligt lära känna den förvarades sinnesbeskaffenhet och nämndens sammansättning torde utgöra en borgen för att pröv-

ningen, huruvida han utan fara för det allmänna kan lösgivas, skall ske samvetsgrannt och efter verkligt sakkunnig undersökning. Vad domstolen angår, kan icke förväntas, att den i allmänhet skall hava någon mera ingående kännedom om den förvarades person. Även om det stadgades, att samma domstol, som dömt till förvaring, jämväl skulle besluta om lösgivning, vunnnes ingen sådan garanti, eftersom lång tid kan hava förflutit, sedan beslutet fattades om hans intagande. Är forum delicti ett annat än hans forum domicilii, ligger detta än mera i öppen dag. Då sålunda domstolen så gott som alltid har långt mindre kännedom om brottslingens person än nämnden, är det knappast att förvänta, att någon domstol skulle vilja påtaga sig ansvaret att lösgiva en person, som nämnden förklarat på grund av vådlighet böra kvarhållas. Av samma skäl vore det väl ej heller lämpligt, att domstolen kvarhölle en person i förvaringsanstalten, som nämnden ansåge utan våda kunna lösgivas. Har underdomstolen på sin tid ansett förvaring icke böra äga rum, medan överdomstolen dömt till förvaring, framträder en ny svårighet, då det varken kan anses lämpligt att förstnämnda domstol skall besluta om förvaringens upphörande eller att frågan skall direkt läggas under överdomstolens avgörande. Än vidare kunde det bliva ganska betungande för domstolarne, särskilt överinstanserna, om prövning rörande lösgivning skulle för varje förvarad regelbundet företagas på bestämda mellantider eller dylik talan av den förvarade få med vissa mellantider anställas.»

Även strafflagskommissionen har i sitt förslag lagt rätten att besluta om frigivning hos nämnden och som skäl härför särskilt anfört, att därmed vunnnes önskad likformighet vid de olika utskrivningsärendenas prövning, medan det av rent praktiska skäl skulle framstå som mycket olämpligt, att beslut om utskrivningen skulle fattas av särskilda, över hela landet spridda domstolar, som en gång ådömt skyddsåtgärden.

Vad utskrivningsbestämmelserna i övrigt beträffar, stå de i full överensstämmelse med den av oss rättspsykiatrici alltid hävdade uppfattningen, att det bör finnas möjlighet till övergång mellan anstaltsvistelsen och den fulla friheten¹⁾. Denna princip är ju redan tillämpad i flera av

¹⁾ Detta betonades av mig redan i min första rättspsykiatriska uppsats: Till frågan om psykiskt undermåligas straffrättsliga behandling. Allm. Sv. Läkaretidningen, 1906.

våra moderna lagar, såsom lagen om tvångsuppfostran och lagen om behandling av alkoholister, i vilka lagar finnes föreskrift därom, att all utskrivning från vederbörande anstalt till en början är villkorlig och att den villkorligt utskrivne skall stå under tillsyn. Uti lagförslaget om förminskat tillräkneliga förbrytares förvaring har ett sådant förfarande visserligen icke gjorts obligatoriskt, men har föreskrift givits om att det skall komma till användning, så ofta behovet därav föreligger. Sålunda innehåller lagförslaget den bestämmelsen, att, därest det efter utgången av den för förvaring stadgade minsta tid icke synes nödigt att kvarhålla den förvarade i vårdanstalten men dock icke synes lämpligt, att han utan tillsyn befinner sig på fri fot, äger nämnden utskriwa honom på prov, i vilket fall han skall, på sätt nämnden enligt särskild lag²⁾ förordnar, stå under tillsyn. Rörande det vidare förfarandet med den på prov utskrivne innehåller förslaget följande bestämmelser. Därest han åsidosätter vad honom enligt nämndens förordnande åligger och synes vara vådlig för annans säkerhet till person eller egendom, äger nämnden att besluta om hans återhämtande till anstalten; dock får han på grund av sådant beslut ej kvarhållas längre tid än ett år, men visar han sig fortfarande vådlig på nyssnämnda sätt, må den tid, varunder han i anstalten får kvarhållas, genom nya beslut av nämnden kunna förlängas med ett år i sänder. Har den på prov utskrivne däremot stått under tillsyn i fem år, utan att under denna tid vare sig ha blivit av nämnden återhämtad eller av domstol på grund av nytt brott blivit dömd till återintagning, kan nämnden besluta, att tillsynen skall upphöra, varmed utskrivningen sålunda blir definitiv.

¹⁾ Betänkandet i fråga innehåller bland annat även »Förslag till lag om tillsyn över den, som lösgivits från interneringsanstalt för farliga återfallsförbrytare eller på prov utskrivits från vårdanstalt för förminskat tillräkneliga förbrytare».

Slutligen må nämnas, att det ansetts riktigt att hålla möjligheten öppen för straffverkställighet för det fall, att den å förvaringsanstalt intagne begår brott efter intagningen därstädes. Visserligen skulle enligt förslaget även i dylikt fall förvaringen i allmänhet träda i stället för det ådömda straffet; men domstolen skulle dock efter nämndens hörande, där brottslingen dömdes till straffarbete och särskilda skäl föreläge, kunna förordna, att straffet skall verkställas och förvaringen avbrytas, till dess straffet blivit verkställt. Denna undantagsbestämmelse har motiverats därmed, att för sådana individer, som veta sig hava mycken ringa utsikt att någonsin bliva lösgivna, skulle så gott som varje från brott avhållande moment saknas, därest lagen för alla förhållanden tillförsäkrade den å förvaringsanstalt intagne befrielse från straffverkställighet. Enligt mitt förmenande kan mot bestämmelsen i fråga icke heller någon befogad invändning göras.

*

*

*

I det föregående har framhållits, att det måste betraktas som en stor brist i det framlagda lagförslaget, att det icke medgiver, att där det under en persons avtjänande av straff blir klart, att han är psykiskt abnorm och samhällsvådlig, övertlyftning till förvaringsanstalt skall kunna ske. Nackdelarna härav bli dock — det måste erkännas — förminskade, därest det i samband med lagförslaget om förminskat tillräkneligas förvaring framlagda Förslaget till lag om skyldighet för domstol att påkalla rättspsykiatrisk undersökning i fall av vissa svårare brott och vid mera uttalad recidivism blir verklighet. Enligt detta förslag skulle sådan undersökning vara obligatorisk i fråga om 1) den, som åtalas för mord eller för mordbrand, som ej anlagts i vinningssyfte, 2) den som, efter att hava dömts till straffarbete för otukt med minderårig kvinna eller för otukt, som emot naturen är, återfaller i dylikt brott, samt

3) den som, efter att tvenne gånger ha varit dömd till straffarbete, åtalas för därefter förövat brott, som icke är belagt med mindre straff än straffarbete.

Även efter införandet av dessa bestämmelser vore det dock önskvärt, att överflyttning i det fall, där såväl den psykiska abnormiteten som samhällsfarligheten noga utrönts, kunde ske från fängelse direkt till förvaringsanstalt, såsom Thyrén också själv framhållit i sina »Principer för en strafflagsreform«, därvid han utgått ifrån, att förvaringen borde ådömas av domstolen. Att även i dylikt fall domstolens beslut om förvaring borde fattas först efter nämndens hörande, ligger ju i sakens natur.

Kommer jag så till den frågan, som för sinnessjukvården är av den allra största betydelse: Är det möjligt att få genomfört en utvidgning af förvaringsanstalternas verksamhet därhän, att å dessa anstalter få intagas icke endast s. k. förminskat tillräkneliga förbrytare utan även sådana psykiskt abnorma förbrytare, som förklarats helt otillräkneliga. Om önskvärdheten härav torde alla psykiatrici vara ense.

Under hittillsvarande förhållanden har emellertid den offentliga sinnessjukvården varit nödsakad att omhändertaga en mängd psykiskt abnorma, nämligen alla sådana, som för begånget brott förklarats straffria. Då för dylika psykiskt abnorma ofta behövas andra anordningar och även en annan regim än för sinnessjuka, nämligen en mindre sjukhusbetonad och mera disciplinerande behandling, har för möjliggörande härav, som bekant, särskilda specialavdelningar blivit anordnade vid vissa hospital (kriminalasylen vid Växjö hospital med 100 platser, öppnad 1906, och säkerhetspaviljongerna vid Sätters och Västerviks hospital med vardera 30 platser, öppnade respektive 1912 och 1913, samtliga avsedda för manliga patienter). Att dessa specialavdelningar, som ju i övrigt äro avsedda icke endast för psykiskt abnorma utan även för sådana asociala och kriminella sinnessjuka, som icke passa för de vanliga sin-

nessjukavdelningarna, varit till ofantligt stort gagn för sinnessjukvården, därom torde alla våra hospitalsöverläkare kunna vittna. Numera äro de emellertid samtliga fullbelagda — kriminalasylen sedan länge icke så litet överbelagd — och enligt uppgifter, jag erhållit från de olika hospitalen, finnes det å dessa ytterligare sammanlagt över ett 20-tal manliga patienter, som borde överflyttas till specialavdelning, men för vilka plats därstädes icke kunnat beredas.

Med hänsyn till vikten av att hospitalen bliva befriade från sådana element, som äro störande eller till skada för sinnessjukvården, ingick jag i december 1922, i min dåvarande egenskap av överinspektör för sinnessjukvården, till Medicinalstyrelsen med hemställan att det måtte anordnas ytterligare en paviljong för asociala och kriminella sinnessjuka (med högst 100 platser), därvid föreslogs att densamma skulle förläggas till Strängnäs hospital. Komme även denna specialavdelning till stånd, så skulle, förutom att hospitalen befriades från å dessa ännu befintliga patienter, som icke lämpa sig för de vanliga sinnessjukavdelningarna, även den stora fördelen vinnas, att fångvården befriades från alla otillräkneligförklarade, som av densamma måst omhändertagas, ofta under årtal, ja, understundom ända till 5 å 6 år, när plats för dem icke kunnat beredas inom den offentliga sinnessjukvården. Och det vore verkligen i hög grad önskvärt, att de otillräkneligförklarade, av vilka de flesta i övrigt tillhöra de sinnessjukas och icke de psykiskt abnormas kategori, icke skulle behöva under så lång tid kvarstanna å fångvårdens sinnessjukavdelningar, där patienterna icke kunna beredas möjlighet till arbetsterapi i erforderlig utsträckning, varöver de även själva ofta klaga; särskilt utgör bristen på utarbete en anledning till klagomål.

Vad som i detta sammanhang särskilt må betonas är, att även om det kommer till stånd en lag om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare, så kvarstår dock behovet av en ny specialavdel-

ning för asociala inom den offentliga sinnessjukvården, för såvitt icke nämnda lag får en sådan avfattning, att å förvaringsanstalterna i fråga få mottagas icke endast förminskat tillräkneliga förbrytare utan även psykiskt abnormal, som förklarats otillräkneliga. Kommer lagen däremot att medgiva en sådan anordning, ställer saken sig annorlunda, ty då skulle sinnessjukvårdens specialavdelningar för asociala och kriminella genom alla där befintliga psykiskt abnormas överflyttning till förvaringsanstalt få en mängd platser lediga. Enligt inhämtade uppgifter utgör nämligen antalet psykiskt abnormal bland de å säkerhetspaviljongerna vid Sätters och Västerviks hospital intagna resp. 12 och 16 samt bland de å Växjö kriminalasyl intagna icke mindre än 56, summa alltså 84. Blev den offentliga sinnessjukvården befriad från omhändertagande av alla dessa psykiskt abnormal, torde de 160 platser, som de nuvarande specialavdelningarna tillsammans antagna rymma, bliva tillräckliga för den begränsade uppgift dessa sedermera finge, nämligen att bereda vård och säker förvaring för asociala samt särskilt farliga och rymningslystna sinnessjuka. Men skola alla för brott tilltalade psykiskt abnormal, som nu finnas å sinnessjukhusen, behållas å dessa, och skall det även framdeles ingå i sinnessjukhusens uppgift att mottaga de otillräkneligförklarade psykiskt abnormal — må vara att dessa, efter genomförandet av en mera rationell lagstiftning om s. k. förminskat tillräkneligas behandling, bli vida färre till antalet — då förblir behovet av en ny paviljong för asociala inom sinnessjukvården lika trängande. Som synes kan sinnessjukvårdens lösning på denna punkt icke ske, förrän det blivit klart, vilken omfattning lagen om psykiskt abnormas behandling får. Även från denna synpunkt är det därför av stor vikt, att proposition i ärendet snarast möjligt framlägges.

Det återstår nu att avhandla ännu en grupp av psy-

kiskt abnorma, nämligen sådana, som på grund av uppenbar samhällsvådlig het omhändertagas, innan de begått något brott. Att detta bör kunna ske, har ju Thyren starkt betonat i sina »Principer till en strafflagsreform«, men några bestämmelser härom finnas — som nämnts — icke i det här avhandlade lagförslaget. I fråga om en grupp av samhällsfarliga psykiskt abnorma, nämligen sinnesslöa, kan redan med nu gällande bestämmelser omhändertagande för vård äga rum utan att brott blivit begånget. Enligt sinnessjukstadgans § 28 må nämligen, om plats finnes, sinnesslöa, vilka såsom våldsamma eller opålittliga icke annorstädes kunna erhålla ändamålsenlig vård, intagas å statens asyler för sinnessjuka (sedan länge är dock sinnessjukstadgans åtskillnad på hospital och asyl de facto upphävd).

I detta sammanhang må nämnas, att det i slutet av år 1923 av särskilt tillkallade sakkunniga avgivna Förslaget till ny sinnessjuklagstiftning innehåller bestämmelse därom (21 §), att samhällsvådligt uppträdande person, som misstänkes vara sinnessjuk eller psykiskt abnorm, skall genom polismyndighets försorg kunna för observation inläggas å sinnessjukhus. I denna paragraf är vidare stadgat, att det skall tillkomma Medicinalstyrelsen att besluta om den samhällsvådliges kvarstannande för vård å sinnessjukhuset, därest han befunnits sinnessjuk eller psykiskt abnorm. Komme emellertid anstalter för psykiskt abnorma förbrytare till stånd, vore det väl mest rationellt att å dessa finge intagas även samhällsvådliga psykiskt abnorma, som omhändertagits, innan de fått tillfälle att begå något brott, då behandlingen ju i bådadera fallen bleve densamma. Till stöd för ett sådant förfarande kan själva strafflagskommissionen åberopas, i det denna (sid. 309—310 i betänkandet) uttalat sig för att de synpunkter, som böra följas i fråga om omhändertagandet av samhällsfarliga otillräkneligförklarade, i stor utsträckning synas vara tillämpliga även beträffande sinnessjuka eller sinnesslöa personer, vilkas

tillstånd tagit sig uttryck i gärningar, som väl icke äro i lag belagda med straff, men som ändock ådagalagt samhällsfarlig sinnesbeskaffenhet. Även för dylikt fall borde väl domstol, efter nämndens hörande, besluta om den psykiskt abnormes intagning å förvaringsanstalt.

Kunde det här avhandlade lagförslaget sålunda utvidgas därhän, att förvaringsanstalternas verksamhet komme att omfatta även samhällsfarliga psykiskt abnorma, som icke begått brott, bleve Medicinalstyrelsen, som enligt de s. k. sinnesslövårdssakkunnigas förslag skulle omhänderhava vården av vuxna vanartade sinnesslöa¹⁾, befriad från att sörja för de mest svårskötta bland dessa. Man har nämligen varit enig om att förvaringsanstalternas för psykiskt abnorma förbrytare skulle lyda icke under Medicinalstyrelsen utan under Fångvårdsstyrelsen, vilket till sist må nämnas, då härom icke är något meddelat i betänkandet.

¹⁾ Lösningen av denna fråga, vilkens utredning pågår, är alltså ävenledes till en del beroende av, vilken omfattning lagen om förminskat tillräkneliga förbrytare erhåller.
